

„Rohanunk a forradalomba”

1914 nyarán a világháború meglepte a népeket, de nem lepte meg kirobbantóit. A magyar úri osztálynak nem fájt a feje a trónörökösért, mégsem folytathatott más politikát, mint amelyik a világháborúhoz vezetett. Nem csupán a nemzetiségi kérdés miatt — bár a nemzetiségek szembefordulásával számolhatott legelőbb —, a munkás-ság sem tűrhette sorsát és a vérvörös csütörtök ellenére is újabb harcra készült. Ismét fellendült a munkásmozgalom, ha nem is jutott el a forradalmi lázig. Még reménytelenebb volt a paraszti sors. Szaporodott a föld népe, nem így a föld. Maradt a kivándorlás.

Baljóslatú, bús nép a magyar.
Forradalomban élt s ránk hozták
Gyógyítónak a Háborút, a Rémet
Sírjukban is megátkozott gazok.

(Üdvözet a győzőnek)

— fejezte ki *Ady Endre* versben azt, ami miatt a magyar politikusok vállalták a háborút, jól tudván, hogy az uralkodó osztályok sorsa attól függ, sikerül-e Magyarországnak és Ausztriának megnyernie szövetségeseivel együtt a háborút.

1917 márciusáig (a pravoszláv naptár szerint februárig) Magyarországon a népek a politikában *hallgass* volt a neve. A februári oroszországi forradalom azonban megmozgatta a tömegeket. A béke és az azt hozó forradalom eszméje az egész nép tudatában összekapcsolódott egymással. A sorsa ellen lázadó nép élén a gyári munkásság járt. Már 1916 vége óta jelentősen megnőtt a szakszervezeti taglétszám, sűrűbbek lettek a sztrájkok. De 1917 februárjának orosz forradalma után következett be a magyarországi munkásmozgalom igazi fellendülése. A munkásokéhoz ekkor már csatlakoztak a magántisztviselők sztrájkjai is.

Az MSZDP 1917. április 8–9-i rendkívüli kongresszusáról üdvözetet küldött ugyan az orosz proletariátusnak, ám a tetteivel az uralkodó osztályok érdekei szerint cselekedett. 1917 májusának utolsó napjaiban ugyanis Stockholmban a II. Internacionálé konferenciáján az MSZDP képviselői az Internacionálé holland—skandináv bizottságával az 1914 utáni annexiókról és hadikárpótlás nélküli azonnali békéről, minden megszállt terület kiürítéséről tárgyalt. Az MSZDP a monarchia érdekeit szem előtt tartva a dualizmus reformjával, a nemzetiségek kulturájával és gazdasági fejlődéséért biztosító autonómiával, és csupán Galiciának juttatandó önkormányzattal kívánt enyhíteni a nemzeti kérdés okozta feszültségen. A polgári szabadságjogok közül beírte a választójog kilitásba helyezését és május elseje nem is nyilvános megünneplésének engedélyezésével.

A nép semmit sem várt a királytól és kormányától. Számára a béke és a kenyér volt a mindennél előbbrevaló követelés. A túlélésre a fogságba esés és a szökés csilantott fel némi reményt. A februári forradalmat követően tetemesen gyarapodott a hadifoglyok és a szökések száma.

A magyarországi radikális polgári haladás erői, valamint *Károlyi Mihály* pártja 1917 tavaszán kezdtek egymáshoz közeledni. 1917 júniusában a 200 ezer főt számláló választójogi tüntetésen együtt léptek a politikai porondra az MSZDP-vel, amely a munkásság mozgósításával a tömeg derékhadát bocsátotta rendelkezésre. A három párt kötötte meg a paktumot a karrierista *Vázsonyi Vilmos* Polgári Demokrata Pártjával. *Vázsonyi* a *Tisza* lemondása után hivatalba lépő *Eszterházy*-kormány minisztereként elárulta szövetségeseit és jóval mérsékeltebb választójogi ajánlatot tett, amit a három másik párt elfogadott, ezzel is kifejezve lojalitását a kormány iránt, mert elleneztek a forradalmi vagy akár az illojális akciókat. A saját korábbi célkitűzéseikhez képest is visszaléptek.

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom adott újabb lendületet a tömegek mozgásának. 1917 őszén már alakulóban volt a forradalmat akarók tábora. Többségük még nem értette az oroszországi eszméket, de síkra szállt a fennálló rend háborúellenes, forradalmi átalakítása mellett. Az MSZDP baloldali ellenzéke, a szindikalisták antimilitarista csoportjai, a Galilei-kör baloldali tagjai találtak egymásra. A galileisták *Sugár—Duczynska—Haász-féle* szervezete előbb forradalmi tartalmú röplapokat ter-

jesztett, november 17-én pedig már tüntetést kísérelt meg. Eme csoportok közül ekkor még egyedül a *Komját Aladár és Révai József* vezette forradalmi szocialisták hirdették harci célként a szocialista forradalmat. Az MSZDP szervezte, november 25-én megtartott hivatalos tüntetés a nyíltan fellépő baloldali antimilitarista jelszavait hangoztatta annak jeleként, hogy a tömegek egyetlen reménye a forradalom.

1917 decemberében és 1918 elején forradalmi hangulatú munkásgyűlések zajlottak le. A munkások félreérthetetlenül az országoszi példát akarták követni. A baloldali csoportok azonban ekkor még nem voltak elég erősek és szervezettek a munkásosztály harcának vezetésére. Az MSZDP — noha szervezeti keretet adott a munkásmozgalom fellendülésének és ennyiben pozitív szerepet töltött be —, november 7-e után már gátolta a forradalmi kibontakozást. 1918 januárjának második felére forradalmi helyzet alakult ki, amikor a magyarországi munkásság csatlakozott az ausztriai munkások általános sztrájkjához. Az MSZDP jobboldali vezetése idő előtt leállította a sztrájkot, megátolta az ellenzék nyílt fellépését. A kormány betiltotta a Galilei kört, néhány vezetőjét perbe fogta. A készülő forradalom hullámai mégis egyre magasabbra csaptak. 1918. június 20-án a budapesti MÁV gépgyárban a csendőrök sortűzet adtak a sztrájkoló munkásokra. Másnap félmillióan szüntették be a munkát szolidaritásból, háborúellenes jelleggel. Ezt fejezte ki a monarchiának a piavei fronton éppen meginduló utolsó nagy támadása idején rendezett vasutassztrájk is.

A sztrájkot letartóztatások, bebörtönzések követték, köztük a vasutassztrájk szervezésében részes *Landler Jenő* vizsgálati fogsága. Az MSZDP vezetése a MÁV-gyári sztrájk leszerelése céljából munkástanácsot alakított és június 28-án ennek nevében szüntette be a sztrájkot. Megtehetette, mert az illegálitásba szorult baloldal nem léphetett fel nyíltan ez ellen. Az MSZDP vezetése és a bizalmiak többsége 1918 júniusa után egyebet sem tett, mint türelemre intette a munkásságot. Mindez azonban a munkásokban felhalmozódott elégedetlenség miatt nem járt eredménnyel. A sztrájkok október 31-ig folytatódtak. A munkások készen álltak a felkelésre. A katonák lázongtak. Több helyen sztrájkoltak a mezőgazdasági munkások is.

1917—1918 telének végétől szerte az országban ismét fellángoltak az éhségtüntetések. A parasztok elrejtették a gabonát és más élelmiszereket a rekvirálás elől, sőt több helyen ellenálltak. A frontokon is egyre rosszabbá váltak a német—osztrák —magyar uralkodó osztályok kilátásai. A németek nyugati, valamint a monarchia piavei offenzívája már 1918 tavaszán összeomlott. Október elején a katonai gépezet, bár nagy kihagyásokkal, működött még, de a monarchia szíve megállt. *Burián István* közös külügyminiszter a status quo reményében szeptemberben békekonzferenciára hívó jegyzéket, október 4-én pedig azonnali fegyverszünet-kérést küldött *Wilsonnak*, aki az antant győzelmére várva nem sietett a válasszal. Közben az antant elismerte Csehszlovákiát. Október 5—6-án Zágrábban megalakult a Délsláv Nemzeti Tanács, a Román Nemzeti Komité. Október 16-án a király megszüntette a dualizmust és az osztrák burzsoázia federalizálással próbálta megbékíteni a nemzetiségeket.

1918. október 18-tól felgyorsultak az események. Megérkezett a bolgár kapituláció híre, *Wilson* visszavonta 14 pontját, kijelentvén, hogy az autonómia nem elégíti ki a nemzetiségeket és felszólította a monarchia kormányát, tárgyaljon a Cseh és a Délsláv Nemzeti Tanáccsal. A magyar képviselőházban *Vajda Sándor* ismertette a Román Nemzeti Tanács deklarációját: követelte az erdélyi románság önrendelkezési jogát. Egy nappal később a szlovák nemzet hasonló deklarációjának előterjesztésére került sor. Ezen a napon alakult meg Prágában a Cseh Nemzeti Tanács és mondta ki a Zágrábi Nemzeti Tanács a délsláv népek egységét. Október 30-án összeült a Szlovák Nemzeti Tanács is. A monarchia gyakorlatilag már nem létezett.

A békét és a polgári demokratikus átalakulást óhajtó ellenzéki erők sorából elsőként az MSZDP fogalmazott meg némileg határozott körvonalú programot az 1918. október 8-i és az október 13-i pártgyűlés által elfogadott, *Kunfi Zsigmond* fogalmazta kiáltványában. A területileg sértetlen föderatív Magyarország keretében, a nyelvhasználatot és a helyi önkormányzaton túl nem lépő önrendelkezési jogot, általános titkos választójogot és általánosságokban mozgó szociális reformokat ígért. Az MSZDP és a baloldali, polgári demokratikus ellenzéki pártok az azonnali, annexiómentes békekötés, a területileg sérthetetlen Magyarország függetlensége, az általános titkos választójog követelésében egyetértettek. A nemzetiségi kérdésben a területi autonómiáig és a magyarországi népek föderációjáig eljutó Jászit és Károlyit kivéve, beérték volna — lényegében véve — az 1868. 44. tc-ben foglaltakkal. A földreformot és a szociális reformokat csupán általános jelzés formájában érintette Károlyi Mihály pártjának programja. A politikai vezető csoportok tehát kicsit léptek a radikális, polgári demokratizálás, a nemzeti függetlenség felé.

Egyetlen program felelt volna meg a történelmi feladatnak, mégpedig az MSZDP balszárnya nevében *Zádor Pálnak Nyisztor Györggyel* együtt készített és az október 13-i pártgyűlés elé terjesztett programtervezete, amely a rögtöni békét, a feudalizmus lerombolását tűzte ki a Magyarország valamennyi proletárja által megvalósítandó minimális programként¹, ideiglenes szövetségben a polgári demokratikus pártokkal. A javaslat sorsa nem ismeretes. Az MSZDP baloldala ekkor még nem rendelkezett tömegkapcsolatokkal.

Károlyi Mihály személye alkalmas lett volna a forradalom vezetésére, mert pacifizmusa, demokratizmusa miatt egyre nagyobb tömegek fordultak felé bizalommal és várták tőle — majd október 25-én késő este történt hivatalos megalakulása és október 26-i kiáltványa után a Nemzeti Tanácstól — a felhívást a forradalmi cselekvésre. Pedig a kiáltvány azonnali békét, a német szövetség felbontását, polgári szabadságjogokat, új, általános, titkos választást, földreformot, szociálpolitikai intézkedéseket hirdetett és Magyarország népeinek önrendelkezését, igaz a területi egység megővésével. Mindhiába. Károlyi Mihály még október 30-án is tárgyalt a királlyal és a régi rend nem Tisza-párti híveivel, a király jóváhagyásával történő kormányra jutás és a forradalom elkerülése érdekében. A királyhoz való hűséggel meg akarta óvni Magyarország területi egységét, a nemzetek önrendelkezési jogát hirdető bolsevizmussal, a magántulajdont veszélyeztető szocialista forradalommal szemben. Ebben a felfogásban osztoztak vele a Nemzeti Tanács baloldali gondolkozású polgári és szociáldemokrata tagjai is.

A forradalom győzelmét a tömegek vívták ki forradalmi vezérkaruk irányításával. Október 25-én megalakult az illegális Katonatanács, majd elfogadta a Nemzeti Tanács programját. Alakulásakor ugyan jobban hasonlított egy tiszti juntához, semmint az orosz szovjethez, mert nem volt választott szerv. A Károlyi-körben, tüntetéseken jelen lévő, részben Oroszországból hazatért tisztekből verődött össze. A Nemzeti Tanács e napokban alakult forradalmi vezérkara — szindikalista, galileista csoportok, Landler Jenő körül tömörülő baloldali szociáldemokrata funkcionáriusok — azonban felvette a kapcsolatot velük. Megbízásukból *Szántó Béla* lett a Katonatanács tagja.

Az október 28-i lánchídi csata szikrájától fellobbant a forradalom lángja. Október 29-én Budapesten fél óráig sztrájkoltak a munkások a lánchídi vérengzés elleni tiltakozásul. Forradalmi gyűléseken a békét és a köztársaságot éltették. A munkásság már napok óta fel volt fegyverkezve, 29-én este pedig a rendőrség is csatlakozott a Nemzeti Tanácshoz. Aznap este a Katonatanács és a baloldali szociáldemokraták a fontosabb gyárak megbízottjaival tartott értekezleten megállapodtak a november 4-re tervezett felkelés időpontjában és lebonyolításának tervében.

Az MSZDP nem volt forradalmi párt, de szervezeteit és vezetőségének egy részét magával ragadta a forradalmi napok lendülete. A párt a tömegek uszálásában haladva vett részt a forradalomban. Megkésve, a lánchídi csatát követő napon, utasította szervezeteit a munkástanácsok összehívására, illetve — a radikális polgársággal összefogva — nemzeti tanácsok alakítására, miután a munkások maguk kezdeményezték a munkástanácsok és a helyi nemzeti tanácsok megalakítását.

Október 30-án a déli ebédszünetben az úzerek munkásai — akik közül mintegy 30 ezernek volt fegyvere — megválasztották küldötteiket a munkástanácsokba és határozatot fogadtak el: „A munkásság készen áll a legelső harcokra és világos belátással számol azzal, hogy az uralkodó osztályok konoksága ezt a harcot kikerülhetetlenné teszi. A munkásság ... fogadalmat tesz, hogy addig meg sem pihen, amíg a rögtönös békét, a teljes népuralmat, valamennyi elnyomott nemzet és osztály teljes önrendelkezését és felszabadulását ki nem harcolja.” Este a munkások vörös zászlókkal, a forradalmat éltetve vonultak az utcára.

1 A békétárgyalásokon a Magyarországon élő valamennyi nemzet megbízottjai vegyének részt. Az általános titkos választójog biztosítsa a nemzeti kisebbségek képviselését is. A főrendiház eltörlése, a közigazgatás demokratizálása az ipari és földműves munkások és polgárok szervezeteinek, bizottságainak ellenőrzése alatt. A nemzeteket feltétlenül megilleti az önrendelkezési jog. Fel kell osztani előbb az egyházi és a kötött birtokokat, majd fokozatosan minden olyan földet, amelyet tulajdonosa és családja nem tud megművelni, a művelésre vállalkozók között. Termelőszövetkezeteket kell létesíteni minden állami eszköz igénybevételével. A központi készlet- és lakásgazdálkodás, az SZDP által már 1903-ban is megjelölt szociálpolitikai követelmések mellett megtalálható a javaslat pontjai között az ipari üzemek, elsősorban a nehéz- az élelmiszer-, a ruházati-, az építőipari üzemek és bányák szocializálására, a munkások és alkalmazottak üzemi vezetésében való részvételére vonatkozó követelés is, továbbá a bankok és a pénzforgalmi intézmények államosítása.

Este Károlyi Mihály pártjának Gizella-téri központjában fogadta a Nemzeti Tanácsnak hűséget tevő katonák esküjét. Vállalta a forradalom sorsát és felelősségét, de nem irányította menetét. A tüntetőket önfegyelemre és a fegyveres akciótól való tartózkodásra intette. A Nemzeti Tanács székhelyén, az Astoria szállóban ezen az estén csak hatan maradtak: Károlyi, Fényes, Jászi, Kunfi, Garbai és Böhm. A forradalom gondolata távol volt tőlük. Arra számítottak, hogy másnap Hadik János miniszterelnök lemond és a király kinevezi a Nemzeti Tanács kormányát.

A Nemzeti Tanács nevében Károlyi Mihály éjjel egy óra körül ismét hazaküldte ugyan a tömeget, lebeszélte a Katonatanács vezetőit a fegyveres felkelésről, ám a baloldali szocialisták és a katonák nem hallgattak az intő szóra. Landler Jenő a Nemzeti Tanács titkáráként leállította a Budapest felé irányuló vasútforgalmat. Így azután Lukachich helyőrségének éjszakai támadását az Astoriát védő katonák visszaverték.

„A nép forradalma győzött! Magyarország első népkormányja megalakult és átvette az ország ügyeinek intézését... Ezt a kormányt nem a király küldte a néphez, a nép küldte a királyhoz... Ma éjjel forradalom tört ki, s ma reggel a forradalom ültette a miniszterelnöki székbe Károlyi Mihályt... A nép kormányozza ezután Magyarországot s a király a nép akaratának első végrehajtója... S a szabaddá lett magyar nép testvérekül köszönti a Magyarországon élő összes többi nemzeteket: a románokat, a szlovákokat, a szerbeket, a svábokat és mind a többi!... Kossuth Lajos eszméje támadt fel: a világ népeivel testvéri szövetségben élő független és demokratikus Magyarország!” — olvasható a Károlyi-kormányának a nemzethez október 31-én intézett kiáltványában. A Károlyi-kormány kiáltványa azt is tudtul adta, hogy „legelső és legsürgősebb dolga lesz a béke megkötése... és reméljük, hogy sikerülni fog megmentenünk az ország épségét...” Bejelentette, hogy a néhány napon belül megköthető fegyverszünet lehetővé teszi majd a katonák hazatérését családjukhoz. Az Országos Magyar Nemzeti Tanács a földművelő néphez intézett október 31-i felhívásában ismertette a koalíciós Károlyi-kormány programját. „Mi azt akarjuk, hogy az ország legyen független. Földhöz akarjuk juttatni a magyar földművelő népet, azt a szabad és boldog Magyarországot akarjuk, amelyért 1848-ban a szabadságharc hősei küzdöttek. Most kell befejezni az ősök munkáját... Most kell örökre megszüntetni minden szolgádat és minden elnyomást...”

1918. október 31-én valóban két cél egyesült: a polgári demokratikus átalakulás és a nemzeti függetlenség megvédése. A békét és a demokráciát az egész ország lakossága kívánta, nemzetiségre való tekintet nélkül. A függetlenséget, a Habsburg-monarchia pusztulását szintén, de a nemzeti lét jövőjét a monarchia romjain, az érdekeltek ellentétes módon fogták fel.

A függetlenség, a demokrácia, a népet megillető jogok mértékén mást értettek a munkások és a szegényparasztok, mást Károlyi Mihály és legközvetlenebb hívei, mást pártjának többi része, ismét mást a szociáldemokraták vagy a polgári radikálisok. A régi rend konzervatív csoportjai igyekeztek beépülni — tisztségeik megtartásával, illetve újak vállalásával — az új rendbe, hogy ott megbújva kivárják az alkalmas időt a belső bomlasztásra, külső támogatás kérésére és az ellenforradalmi szervezkedésre, majd akcióra. Ugyanígy járt el a régi rend jobboldali ellenzéke is, amely a „keresztény”, „magyar” állam jelszavával október 31. előtt még preventív ellenforradalomra készülődött.

Magának a Károlyi-kormányának a tagjait, beleértve a két szociáldemokrata minisztert is, a körülmények tették forradalmárokká. Vállalták a forradalmat, de úgy vélték, hogy a háború befejezését, a békét követően minden kérdés szinte önmagától megoldódik. Ezt fejezte ki a kormány október 31-i kiáltványának az a része is, amely tudtul adta: „Győztünk polgártársak, munkások, katonák, élünk minden ment, amit elérni akartunk, nincs okunk most tovább folytatni a harcot... Nyugalmat, türelmet és bizalmat kér Magyarország népétől az első magyar népkormány.”

A nemzeti függetlenség és a nemzetiség kérdésének a területi integritás megóvásával történő megoldása a veszített háborút követő események után illúzió volt. Ez már csak amiatt sem tarthatott a valós történeti alternatívák közé, mert az antant hatalmak — imperialista érdekeiktől vezéreltetve — támogatták az önálló szerbhorvát és cseh-szlovák állam létrehozását, valamint az erdélyi románok csatlakozását a független román államhoz. A Károlyi-kormányának a nemzeti és a nemzetiségi kérdés rendezésére vonatkozó elképzelése azonban — amint erre a tények hamarosan rá is döbentették — nem szolgálta a béke megkötésének és Magyarország függetlenségének ügyét sem. A nemzetiségek új államai nacionalista jellegűek voltak és kormányaikat — az önrendelkezés mellett — területhódító, stratégiai és gazdasági szem-

pontok vezették az államhatáraink kialakításáról folyó tárgyalásokon és ehhez az antanttól hatékony támogatást kaptak a párizsi békekonferencián. Saját önrendelkezésükért harcolva nem tartották tiszteletben a magyar nemzet önrendelkezési jogát.

A Károlyi-kormány alkotmányos reformok útján akarta a továbblépést, de nem akart sem ellenforradalmat, sem proletárdiktatúrát. A kettő között kívánt lavírozni. Abban a jóhiszemű tévedésben élt, hogy október 31-én a tömegek csupán a kormányváltást oldották meg forradalmi úton, és nem vette észre, hogy a forradalom elsöpörte a régi rendszert. Károlyi Mihály szavaival: „Nem vettük figyelembe azt, hogy az októberi forradalomnak erősebb volt a szociális, mint a nemzeti jellege.”

A néptömegek azonban másképp vélekedtek. Már október 31-ének éjszakáján felhangzottak a tömegből „Eljen a köztársaság!” kiáltások is. November elején is egymást érték a köztársaságot követelő tüntetések, felvonulások. A kormány engedett a tömegnyomásnak, de a hat héten belül összehívandó nemzetgyűlésre kívánta bízni az államforma kérdésének eldöntését. A tömegek ebbe nem nyugodtak bele és a tüntetések tovább folytatódtak az egész országban. Ezzel szorították a kormányt arra az elhatározásra, hogy a helyi tanácsokon keresztül, az Országos Nemzeti Tanács útján, népszavazás jellegűen megtudakolja a nép véleményét és mivel a többség a köztársaság mellett foglalt állást, alkotmányozó nemzetgyűlés nélkül kikiáltta a köztársaságot. Ebbe az irányba kényszerítették a németországi és az ausztriai események is. 1918. november 16-án a parlament két háza kimondta önkéntes feloszlását. A Nemzeti Tanács kikiáltotta a köztársaságot és az általános választásokig átvette az államhatalom gyakorlását.

A forradalmi erők megnyerték az első csatát. Az erőegyensúly azonban ekkor még nem bontlott meg. A kormány tovább folytathatta a forradalom és az ellenforradalom közötti egyensúlyozó politikáját, mert a szociáldemokrata vezetők nyugalomra, a biztonság megővésére intették a munkásosztályt, hogy ne ingereljük akcióra az ellenforradalmárokat.

November első felében, „a vidéken agyonsanyargatott, megkínzott és százezresen megcsalt nép elkergette... a régi rend népet, nemzeteket elnyomó főszolgabíráit és a hadbavonultak hadiségelyeit elkobzó községi jegyzők nagy részét”. A magukra hagyott, elszigetelt mozgalmak azonban forradalmi vezetőerő hiányában csakhamar kifulladásra, *Buza Barna* földművelésügyi miniszter november 3-i, radikális, megváltásos földreformot, a nagybirtokrendszer megszüntetését és a földek magántulajdonként való felosztását ígérő nyilatkozata csillapítón hatott. A falu — első dühét kitöltve — látszólag elcsöndesedett és várt. A november 13-án megkötött fegyverszünet a tömegek békevágyának kielégítésével is kecsegtetett és szintén nyugtatóan hatott.

A Károlyi-kormány és a Nemzeti Tanács az október 31-ét követő két hét alatt sokat teljesített a magyar haladás régi vágyaiból, elsősorban az államforma és az alapvető sajtó-, egyesületi, gyülekezési, szervezkedési szabadság, az általános titkos választás jogszabályokkal való biztosítása terén. Ezzel azonban akaratlanul is megnyitotta az utat a forradalom továbbfejlődése előtt. A politikai demokrácia formális megteremtése nem volt azonos a társadalmi demokrácia megvalósításával. Amikor ez november végétől kezdődően közvetlenül is napirendre került, rögtön feltárult egyszerre két lappangó ellentét. A legfontosabb az volt, hogy a nép kormányából hiányoztak a nép igazi osztály- és nemzeti érdekeinek, a munkások és parasztok forradalmi igényeinek és a nemzetiségek történelmileg időszzerű érdekeinek képviselői. A másik ellentét Károlyi és párthívei, a polgári radikálisok, az SZDP centrum és baloldali, valamint az osztályuralom dolgában, a régi rendnek a Károlyi-pártban fontos szerepet játszó, befolyásos hívei között húzódtott, és a közigazgatás demokratizálása, a régi, feudális maradványokkal terhelt államapparátus kicserélése, vagyis a hatalom birtoklása kérdésében éleződött ki.

1918 novemberének végétől a mindinkább feszülő osztályellentétek miatt a kormány egyre kevésbé tudta betölteni egyensúlyozó szerepét. Látszathatalma, amely az őt kívülről támogató forradalmi tömegek és az ellenforradalmi erők között ingadozott, mindinkább megszűnt. Amikor a KMP megalakulása létrehozta a forradalom vezetésére és szocialista irányú továbbfejlesztésére alkalmas vezetőerőt, továbbá a munkás- és a katonatanácsok mind erőteljesebben szóltak bele az ország gondjainak intézésébe, létrejött a tömegek hatalmát kifejező másik erő, a kettős hatalom egyik formája. Ekkor jelentkeztek a felszínen és 1919 márciusa felé haladva mélyültek el egyre jobban az október 31. óta lappangó osztályellentétek.

Súlyosbította a Károlyi-kormány helyzetét és élezte a koalíciós pártokon belüli — és a kormányon kívül még jobban észlelhető — osztályok közötti ellentéteket az

is, hogy a belgrádi fegyverszüneti tárgyalások megmutatták: ábránd azt remélni, hogy az antant pusztán Károlyi Mihály és hívei antantbarátsága és németellenessége miatt támogatni fogja ezt a kormányt, különösen pedig az ország területi épségének megóvásához ragaszkodó békepolitikáját. A békeszerződés aláírása, majd ugyanazon a napon *Hodza Milannal* Budapesten folytatott tárgyalások kudarca bebizonyította, hogy *Jászi Oszkár* konföderációs terve fölött végképp eljárt az idő.

Az antant blokádjá, a súlyos tüzelőanyag-, nyersanyag- és élelmiszerhiány, a munkalehetőségek szűkös volta a városokban; a földreform késedelmes, 1919 februárjáig elhúzódó törvénybe iktatása a munkásokat és a parasztokat eltávolította a kormánytól.

Az ellenforradalom közben teljes erővel szervezkedett. Ha volt is némi különbség abban, ahogyan és amiért *Batthyány Tivadar*, *Bartha* hadügyminiszter vagy akár *Lovászy Márton* szembehelyezkedett Károlyi Mihállyal, híveivel, a kormány többi tagjával, a Nemzeti Tanáccsal és a MOVE, az OMGE, valamint a Magyar Gazdaszövetség és az érdekeit képviselő *Pallavicini György* által alapított Országos Földművespárt, továbbá a klérus befolyása alatt működő Magyarországi Keresztény Szocialista Néppárt, az 1919 januárjában alakult Magyar Polgári Párt között — a sovinizmusban, a polgári tulajdon védelmében és a szocialista forradalom elutasításában megegyeztek.

Az osztályellentétek éleződésével párhuzamosan a magyar progresszió képviselői, Károlyi, Jászi és híveik továbbra is balra haladtak ugyan, de kitartottak osztálybékés álláspontjuk mellett, ami végül is — e politika tarthatatlanságának jeleként — a Károlyi-kormány bukását eredményezte.

A tömegek decemberben már a munkás- és katonatanácsok oldalán álltak, amelyekben az MSZDP baloldali szárnyának befolyása mindinkább érvényre jutott, elsősorban az ellenforradalmi, sovinizsista, militarista, nagybirtokos és nagytőkés erők támadásának megelőzése, illetve kivédése céljából (*Bartha* honvédelmi miniszter megbuktatása), de legalább ilyen mértékben a béke, a kormány által nem teljesített szocialista követelések, a napi kenyér, a munka, a föld biztosítása érdekében is.

Az 1919 januárjában megalakult Berinkey-kormány mögött már nem sorakozott fel a Károlyi-kormányhoz még feltételes támogatást nyújtó forradalmi munkásmozgalom és az agrárproletariátus, szegényparasztság, vagyis a lakosság zöme. A Károlyi, Jászi és a Károlyi-párt jobboldala nélkül működő Berinkey-kormányt az MSZDP jobboldali és centrista vezetése még támogatta, de a Landler—Pogány vezette bal-szárny kormányban ülő tagjai már inkább a kormány belső ellenzékét jelentették, semmint támaszát.

A szántás előtti hetek alkalmasak voltak a földkérdés rendezésére. A kormány — jócskán megkésve — a tömegek elégedetlenségének láttán február 19-én végre kiadta a földreformtörvényt, Bihar vármegyében és az Alföld egyes területein azonban a nincstelen parasztok már előbb megkezdték a föld birtokbavételét, részben „vad” földosztás, erőszak útján, részben pedig a közigazgatási apparátus vagy valamelyik párt támogatásával a nagybirtok és a parasztok közötti megegyezés révén, kisbirtokok létesítésének érdekében.

Az MSZDP és a vezetése alatt működő Földmunkásszövetség baloldali vezetői — ortodox marxista nézeteikből következően — a nagybirtok paraszti szövetkezetekké alakítására törekedtek. Ezt a megoldást a cselédek egy része szívesen látta volna, mások átmeneti megoldásnak tekintették. A földosztó és földfoglaló mozgalmak kedveztek a kormánypártok, főként az MSZDP törpe- és kisbirtokos parasztok tömegeinek megnyerésére törekvő vidéki szervezkedésének, mert a baloldali földosztás, a magántulajdon-ellenes nézetek lehetőséget adtak a szocializmus ellenségeinek arra, hogy a paraszti magántulajdon védelmezőjeként lépjenek fel (*Juhász Nagy Sándor* hajdúsági Népszövetsége, *Nagyatádi Szabó István*).

Maga a földreformtörvény nem zárta ki akár a Hangya, akár a szocialista típusú szövetkezetek létesítését. Az MSZDP és a FEKOSZ baloldali funkcionáriusai központi irányítással törekedtek szövetkezetek létesítésére, mielőtt a parasztok kispárcellákra osztják a nagybirtokot. A KMP — ahol erre módja nyílt — támogatta a baloldali szociáldemokraták és követők munkáját.

A Magyar Tanácsköztársaság távlatából, tapasztalatai nyomán — visszafelé tekintve — az akció a kispárcellán dolgozó vagy annak szerzésén fáradozó tömegek vágyait elhanyagoló, téves lépésnek tűnhet. A forradalom 1919 tavaszi szakaszában azonban elősegítette a polgári rend megdöntését és a feudális eredetű nagybirtokok kisajátítása révén a szocialista forradalom megalapozását.

A kormány tömegbázisa a fővárosban is tovább szűkült, itt a szociális kérdések megoldatlansága miatt. A nép többet akart, az ellenforradalom pedig rosszallotta, hogy a kormány nem tudja megfékezni sem a munkásság tudatos, sem a parasztság ösztönös forradalmi törekvéseit.

A KMP tábora újév óta mind szervezettebb, jelentősebb lett. Ismertették Kun Bélát: Mit akarnak a kommunisták? c. röpiratát is, amely a legégetőbb kérdésekre fogalmazta meg a kommunisták válaszát. A kommunisták részvétele a tömegek mozgalmában mindenütt, ahol erre lehetőségük nyílt, egyre nagyobb hatást ért el. Befolyásuk erősödött az immár baloldali vezetés alá került munkás- és katonatanácsokban, a vidéki MSZDP szervezeteiben, de Budapesten is előfordult, hogy a munkások Garami helyett Kun Bélára hallgattak.

Február elején alig volt kéthetes az osztálybéke új kormánya, amikor az osztályerők tovább polarizálódtak. Az úri földbirtokosok és a burzsoázia már sokallotta a demokrátiikus államrendszert és nyíltan ellenforradalmi diktatúrára tört. A MOVE, az EME, a Turán Szövetség, a Védjük Magyar Hazánkat Liga, a Felvidéki Liga, a Magyar Keresztény Royalista Club egyértelműen ellenforradalmi — egyeseknél már fasisztoid elemeket is tartalmazó — fellépését a klérus is segítette. A papok a szószékről nyíltan uszították a kormány ellen. A hercegprímás a háttérből irányított, a szombathelyi, a székesfehérvári, a veszprémi püspök személyesen állt az ellenforradalom élére egyházmegyéjében. Folytatódott a Magyar Polgári Párt szervezése, február 19-én pedig megalakult a Nemzeti Egység Pártja *Bethlen István* gróf vezetésével, aki párthíveivel együtt az antant missziókkal építette kapcsolatát, onnan várva segítséget ellenforradalmi hatalomátvételi terveire. Bethlen egyidejűleg támogatva a szélsőjobboldali szervezetek ellenforradalmi összeesküvéseinek egy részét is. Vidéken fegyveres bandák garázdálkodtak. A Dunántúlon Fehér és Győr megyében, valamint Hevesben a törvényhatósági választásokon csapott össze a forradalom és az ellenforradalom.

Ezeknek az eseményeknek tanulsága közvetlen akcióra készítette a munkásokat és a katonákat. Az MSZDP-n belüli, egyelőre burkolt szakadás tüneteként a Katonatanács február 7-i plénumán *Pogány József* világosan felvetette a kérdést: „a között kell választanunk, hogy vajon mi végzünk-e az ellenforradalommal vagy nyugodtan túrjuk, hogy az ellenforradalom végezzen mívelünk... Ma már a forradalom odáig jutott, hogy nem a királyságról és a köztársaságról, hanem kapitalizmusról és a szocializmusról van szó.” Helyesen állapította meg, hogy a proletárforradalom sorsát a parasztsághoz való viszony dönti el, de a parcellás formában történő földosztást a többi baloldali szociáldemokratához és a KMP-hez hasonlóan elutasította.

A KMP Budapesten mindenütt jelen volt mind az ellenforradalom erőivel való nyílt összecsapásokban, mind a leszerelt katonák sorsának enyhítésére szervezett akciókban. Arra törekedett, minden felmerülő kérdésben megmutassa, hogy a kapitalizmus elzárja a megoldásuk útját. Az MSZDP jobboldali vezetése a leszerelt katonák ügyében nyíltan a töké mellé állt. Ez szakadáshoz vezetett a pártban. A KMP ellenben a tettek propagandája révén vált népszerűvé a tömegek előtt. Ezt még az sem tudta megakadályozni, hogy néhány baloldali szociáldemokrata vezető, így *Pogány*, elzárkózott a KMP felajánlotta egységtől. Nem tudta megakadályozni a kormány a termelőszövetkezeti mozgalom sikeres megindulását sem, még kevésbé azt, hogy az egyre több helyen baloldali szociáldemokrata befolyás alá került munkástanácsok vidéken egyre több városban kinyútsák kezüket a hatalom után.

1919. március 20-ára Magyarország eljutott a proletárforradalom küszöbéig. A Vix-jegyzék csak a forradalom módját határozta meg, nem pedig a tényét. A forradalmat elhatározó és végrehajtó munkások nem olvasták az ultimátumot, de megértették, hogy békét, kenyeret, munkát, földet csak a maguk erejéből és a magyar nép velük szövetséges tömegeivel együtt teremthetnek. Ez volt számukra Október tanulsága. Az MSZDP baloldali vezetőinek a KMP vezetőivel kötött egységmegállapodása ezt az elszántságot tükrözte.

„Versailles fölött oly vérvörös az alkony — Keletről egy világégés tüze tűz reá — a világtörténelem új fejezete kezdődik, de az iniciálé nem latin betű, se gót, hanem cirill!” — érzett rá a nemzeti és nemzetközi, a polgári és a szocialista forradalom összefüggésére *Juhász Gyula* 1919. március 9-én.

1918 és 1919 dialektikus egységbe forrt össze. A Magyar Tanácsköztársaság a népköztársaságnak tagadása is, de folytatása is a társadalmi fejlődés célkitűzéseinek magasabb fokán. A Magyar Tanácsköztársaság létrejöttének módja, a békés átmenet aligha érthető meg e dialektikus folyamat bemutatása nélkül.